

שיטפון!

דגם הוראה

מיועד לתלמידי כיתה ד'

האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים

תוכן העניינים:

2 הטקסט
4 מאפייני הטקסט, קישור לתכנית הלימודים והקשרים לימודיים
5 הדגשים דידיקטיים ופעילויות מוצעות
5 הדגשים דידיקטיים
6 פעילויות מוצעות
7 שאלות לתלמידים
11 המלצות להוראה
19 מיפוי השאלות לטקסט על פי ממדי הבנה*

שיטפון!

על פי העולם שלנו, ספר-עולם, ירושלים 1997

שיטפון הוא זרם מים חזק, בדרך כלל פתאומי, שמציף שטחים נמוכים. בתקופה האחרונה שומעים יותר ויותר על שיטפונות במקומות שונים בעולם, על אנשים שנלכדו במי השיטפונות, על בתים שהוצפו, על רחובות וכבישים שנהרסו וגם על פעולות הצלה מיוחדות. 5 יש שיטפונות שבהם מים מן הים מציפים את החופים, ויש שיטפונות שבהם הנהרות והנחלים עולים על גדותיהם.

כיצד נוצרים שיטפונות בנהרות ובנחלים? האם אפשר לחזות אותם מראש ולהיזהר מפניהם? 10 שיטפון בנהרות ובנחלים מתרחש כאשר מים רבים מהרגיל זורמים אל הנהר או אל הנחל, וגובה המים עולה. המים מתחילים לזרום במהירות גוברת והולכת, עד שהם מציפים את היבשה. כאשר מים רבים מכסים את היבשה, נוצר מצב של שיטפון. במקומות שונים בעולם, באזורים הרריים וקרים, השיטפונות מתרחשים בעיקר בעונת האביב. כיצד זה קורה? השלג והקרח שהצטברו בחורף על פסגות ההרים, מפשירים באביב והופכים למים. 15 המים הרבים זורמים לנהרות, והם מתמלאים בקצב מהיר. באזורים אלה יורדים גשמים גם באביב, ומי הגשמים מתווספים למים הזורמים בנהרות. הנהרות מתמלאים בפתאומיות ועולים על גדותיהם, וכך נוצר שיטפון.

במצב זה, שבו הכול מתרחש במהירות, אין כמעט זמן להזהיר את התושבים מפני השיטפון המתקרב. אם הנהר עולה על גדותיו ליד מקום יישוב, ההצפה עלולה לגרום נזקים רבים. אנשים שחיים ליד נהרות כאלה צריכים לדאוג לכך שהבתים שלהם לא יוצפו וייסחפו במי השיטפונות. 20 למשל, הם יכולים לבנות את בתיהם מחומרים חזקים, במקומות גבוהים או על עמודים. כדי למנוע הצפות, נוהגים לבנות סכרים. סכר הוא חומה הבנויה לרוחב נהר או נחל שחוסמת את זרם המים. בחומה יש פתחים שאפשר לפתוח או לסגור כדי לכוון את כמות המים שזורמים בנהר. יש סכרים שיוצרים ברכה שבה המים נאגרים. מים הנאגרים בברכה יוכלו לשמש את התושבים בעונות היבשות להשקיה, לשתיה ועוד. 25

בישראל מתרחשים שיטפונות בעונת החורף - במדבר יהודה, בנגב ובערבה. מי הגשמים שיוורדים בהרים, זורמים במהירות וסוחפים כל מה שנמצא בדרכם. הנחלים, היבשים בדרך כלל, מתמלאים

פתאום כמויות עצומות של מים ועולים על גדותיהם.

מי שזכה לראות שיטפון באזורים אלה, מתאר אותו כמראה מיוחד ומרהיב. עם זאת, קשה לתכנן מראש טיול שבו ניתן יהיה לצפות בשיטפון, מפני שהתופעה הפתאומית אינה מתרחשת לעתים קרובות וחולפת במהירות.

כללי זהירות במקרה של שיטפונות

- יש לקבל מידע על מצב הכבישים הסגורים ועל האזורים המסוכנים למעבר.
 - בעת היתקלות בשיטפון בזמן נסיעה בכביש, אין להמשיך בנסיעה. יש להרחיק את המכונית מהאזור המוצף ולהודיע למשטרה על מקום השיטפון.
 - מי שיוצא לטיול שיטפון, חייב לטייל בליווי מדריכים מוסמכים שמכירים את השטח היטב ושיוודעים לכוון את המטיילים למקום תצפית בטוח.
 - בזמן הצפייה בשיטפון, יש להימנע תמיד במקומות גבוהים ולא להתקרב לשפת המצוקים או לגדות הנחל.
- זכרו:** בזמן שיטפון, גם מקום שנראה כעת יבש לחלוטין, הופך תוך שניות לנחל עם עצמת זרימה אדירה – יפהפיה אך מסוכנת!

"החברה להגנת הטבע"

טיולי שיטפונות

ארגונים שונים כגון "הקרן הקיימת לישראל" ו"החברה להגנת הטבע" מארגנים טיולי שיטפונות לסקרנים בנגב ובמדבר יהודה. המטיילים נרשמים מראש, וכאשר צפוי שיטפון במקומות מסוימים, הם מקבלים הודעה טלפונית על המיקום המדויק. יש חובבי שיטפונות הנוהגים לשתף זה את זה בחוויותיהם ברשת האינטרנט.

להלן תיאור חוויה של אחד המטיילים כפי שפורסמה באינטרנט:

באחד הימים צילצל הטלפון, אולם הייתי עייף מדי כדי לענות. הטלפון המשיך לצלצל ללא הרף, ולבסוף עניתי מנומנם. "הלו, מי זה?" שאלתי. "יש שיטפון בנחל צין", שמעתי מהעבר השני. התארגנתי מהר לטיול כדי לא להחמיץ את המראה שאני מצפה לו מתחילת החורף. הצטרפתי לנוסעי הג'יפ ולמדריך והתחלנו לנסוע דרומה. נכנסנו לנחל צין באזור המפל הגדול ונזהרנו לא לרדת לתוך הנחל או לעמוד על גדותיו. פתאום התחיל טפטוף אשר הפך לגשם של ממש. תוך מספר דקות התחילו לזרום מים רבים. המים הגיעו לנחל ומכל עבר פרצו מפלוני מים והשמיעו קולות אדירים. הגשם המשיך והזרימה גברה, ולמרות שעמדנו במקום גבוה נרטבנו מכף רגל ועד ראש. זה היה מחזה עוצר נשימה.

מאפייני הטקסט, קישור לתכנית הלימודים והקשרים לימודיים

מאפייני הטקסט וקישור לתכנית הלימודים "חינוך לשוני: עברית – שפה, ספרות ותרבות" (תשס"ג)

הטקסט "שיטפון" הוא טקסט מידעי שמטרתו להגדיר, לתאר ולהסביר את תופעת השיטפון בכלל ואת תופעת השיטפון בנהרות ובנחלים בפרט.

• עולמות השיח:

"עולם השיח העיוני" ו"עולם השיח של תקשורת המונים" (ת"ל, עמ' 18-21).

• סוגות:

"מידוע, תיאור והסבר" (ת"ל, עמ' 24-27),

"סיפור" (ת"ל, עמ' 48),

"הפעלה" (ת"ל, עמ' 43).

• מקור הטקסט:

העולם שלנו, ספר-עולם, ירושלים 1997.

אתרי אינטרנט: פורום/שיח מטיילים באתר של "החברה להגנת הטבע".

מכלול הטקסט המוצג מורכב מטקסט מרכזי ושלושה טקסטים נלווים הקשורים לנושא בדומה לטקסטים הנפוצים באינטרנט, בעיתונות הכתובה ובאנציקלופדיות, ובדומה לטקסטים בספרי הלימוד במקצועות השונים. בטקסטים אלה יש הצגת מידע ממקורות שונים במטרה להרחיב נושאים ולהקל את הגישה לתכנים.

הטקסט המרכזי כולל:

• פתיחה ובה הצגת הנושא והגדרה של תופעת השיטפון באופן כללי.

• בגוף הטקסט מתמקדים בנושא שיטפון בנהרות ובנחלים על-ידי:

- הסבר של תהליך היווצרות השיטפון בנהרות ובנחלים בכלל, באזורים הרריים וקרים בעולם

ובאזורים מסוימים בארץ בפרט.

- הצגת פתרונות להתגוננות מפני שיטפונות.

שלושת הטקסטים הנלווים מרחיבים ומדגימים את המידע המובא בטקסט המרכזי ומשלימים זה את זה:

○ טקסט ובו רשימת כללי זהירות במקרה של שיטפון נחלים שפרסמה "החברה להגנת הטבע".

○ טקסט מתוך אתר אינטרנט ובו התייחסות לטיולי שיטפונות כתופעה ייחודית בארץ והבאת סיפור

אישי על טיול כזה. תפקידו של טקסט זה הוא להחיות את המידע המוצג בטקסטים האחרים,

"לאייר" אותו, להבהירו ולקרבו אל הקוראים (ת"ל, עמ' 26).

○ טקסט חזותי – תצלום של נחל שעלה על גדותיו ומכוננית השקועה בו. תפקידו של הטקסט להמחיש

את התופעה ולהזהיר מפניה.

בתיאור השתלשלותו של התהליך נעשה שימוש במילות זמן – כאשר..., עד ש..., באביב, ובו' החיבור לציון קשר של הוספה.

בתיאור התופעה יש שימוש בפעלים בהווה – לעומת שימוש בפעלים בעבר בסיפור האישי.

בניסוח כללי הזהירות נעשה שימוש בצורות מודאליות כדי לפנות לנמענים באופן ישיר ויעיל ולהניע אותם לפעול לפי ההוראות - יש לקבל..., אין להמשיך..., יש להרחיק..., חייב לטייל..., יש להימצא...; כמו כן, הטקסט מסתיים בהפניה מנוסחת כציווי בלשון רבים: זכרו: ... (ת"ל, עמ' 44).

הקשרים לימודיים אפשריים לעיסוק בטקסט

ניתן לעסוק בטקסט זה במסגרת עיסוק בנושאים אקטואליים, לדוגמה: על רקע התרחשותם של שיטפונות בארץ ובעולם. תוכן הטקסט אמנם מעוגן בלימודי הגאוגרפיה בכיתות ה'ו', אולם הבאת טקסט זה בכיתות נמוכות יותר מדגימה את הצורך להתמודד עם טקסטים בנושאים ובתחומים שאינם מעוגנים בתכניות הלימודים. זאת, בעקבות אירועים אקטואליים כגון שיטפונות הצונאמי שהתרחשו בעקבות רעידות האדמה והשטפונות שהתרחשו בעקבות סופת ההוריקן הקטרינה, בשנת 2005.

הדגשים דידיקטיים ופעילויות מוצעות

הדגשים דידיקטיים

המורים יכולים לפעול על-פי הנאמר ב"הדגשים דידיקטיים", ב"פעילויות מוצעות", ב"המלצות להוראה" וב"מיפוי השאלות על-פי ממדי הבנה" שבהמשך, תוך התייחסות לנאמר על הדגמים ורכיביהם בהקדמה. מומלץ להיעזר במספרי השאלות שלהלן וב"מיפוי השאלות על-פי ממדי הבנה" על מנת לבחור באילו מהן להתמקד וכיצד: באילו שאלות לעסוק ולהתמקד בהוראת הטקסט בכיתה, ובאילו שאלות לבדוק התמודדות אישית של תלמידים עם מטלות קריאה. ב"המלצות להוראה" מודגש היכן רצוי לערוך דיון בכיתה סביב רעיונות, נושאים וסוגיות העולים מהשאלות. ב"פעילויות מוצעות" מוצגות דרכים כיצד להרחיב את היריעה ולהמשיך ללמוד ולחקור, מהיבטים נוספים, את הנושא שבו הטקסט עוסק.

○ עיסוק בתכנים המרכזיים של הטקסט וביסוס הבנתו תוך:

• ביסוס הידע הלקסיקלי הדרוש להבנת התכנים על ידי:

- הבהרה של אוצר המילים והביטויים כגון:

לחזות מראש, נאגרים, פעולות הצלה, התגוננות, סכר, נזקים, נלכדים.

- הבהרת מונחים מתחום הגאוגרפיה כגון:

נהרות ונחלים, שטחים נמוכים, עולים על גדותיהם, גובה המים,

מקומות גבוהים, הנחלים היבשים, שפת המצוקים, בריכה,

עונות יבשות, סחף.

שאלות 6 ו-17 עוסקות במשמעותן של מילים ושל מונחים החיוניים להבנת הטקסט.

• הבהרת מושגים והסבר תהליכים מרכזיים כגון: היווצרותו של השיטפון, סוגי שיטפונות, סכרים, נזקים ואמצעי התגוננות.

שאלות 1, 2, 3, 4, 5, 7- עוסקות במושגים ותהליכים מרכזיים בטקסט.

• הדגשת הקשר בין התכנים, רכיבי המבנה, האמצעים הרטוריים ודרכי ההיצג:
- **שאלות** הממקדות את תשומת לבם של הקוראים והמעוררות עניין ומעורבות כגון: כיצד זה קורה? (שורה 14).

- **הגדרות** למושגים מרכזיים בטקסט, כגון הגדרת השיטפון והסכר.
שאלות 1 ו-2 עוסקות במושגים מרכזיים והגדרתם.

- **הסבר של תהליך** – כיצד מתרחשים שיטפונות.
שאלות 3 ו-4 עוסקות בתהליך.

- **דוגמאות ופירוט**, כגון דרכי התגוננות, סכרים, כללים.
שאלות 5 ו-7 מתייחסות לדוגמאות ולפירוט.

- ניסוח הכללים כ**הוראות** התנהגות תוך שימוש בצורות מודאליות.
שאלה 11 מתייחסת למטרתו של טקסט ההוראות וללשון המייחדת אותו.

- הבלטת הכתוב להדגשת המסר בפניה "זכרו".
שאלה 14 עוסקת בהדגשה בטקסט.

• בחינת יחסי הגומלין בין הטקסט המרכזי ושלושת הטקסטים הנלווים ובינם לבין עצמם
שאלות 13,15,16 ו-18 עוסקות בזיקה בין הטקסטים השונים.

• הפניית תשומת הלב לתפקידם של אמצעי הקישוריות בטקסט כגון:
- מילות קישור המלמדות על השלבים בתהליך.
שאלה 3 מתייחסת לשלבים בתהליך ומצריכה היעזרות במילות הקישור.

- אזכורים – לדוגמה: זה... (שורות 14,18), אלה (שורות 15,20,29),
כך (שורה 17).

שאלה 10 מתייחסת לשימוש באזכורים בטקסט.

• ארגון המידע שבטקסטים בדרכים שונות על ידי סיעוף, טבלה ועוד.
שאלות 5,7,8 ו-9 עוסקות בארגון מידע המוצג בטקסט.

הרחבת הלמידה באמצעות תהליכי חקר ומידענות.
(ראו "פעילות מוצעות" בהמשך)

פעילויות מוצעות

- שימוש במילון לביאור מילים, ביטויים ומונחים.
- איסוף של חומרים ספריים, דיגיטליים ואורקוליים להרחבת הלמידה ולהמחשת הנושא (כגון: סוגים נוספים של שיטפונות, על סכרים בעולם, על חוויות אישיות ועוד).
- הבאת סיפורים אישיים ושיתוף בחוויות הקשורות לשיטפונות.

שאלות לתלמידים

שאלה 1

מדוע קשה להתגונן מפני שיטפונות?
סמנו ב-V את התשובות הנכונות.

- ___ כי אנשים נלכדים במים.
- ___ כי השיטפון מתרחש בפתאומיות.
- ___ כי המים קרים מאוד.
- ___ כי השיטפון מתרחש באביב.
- ___ כי זרם המים חזק מאוד.

שאלה 2

אילו **נזקים** נגרמים על ידי השיטפונות?

שאלה 3

הסבירו כיצד נוצרים שיטפונות בנהרות ובנחלים.

שאלה 4

באזורים הקרים וההרריים מתרחשים שיטפונות בעיקר באביב.
מדוע זה קורה דווקא באביב?
סמנו ב-V את התשובה הנכונה.

- ___ כי בעונה זו השלג קופא בראשי ההרים.
- ___ כי אז הפרחים פורחים באזורים אלה.
- ___ כי אז מפשירים השלגים ויורדים גשמים.
- ___ כי באביב יורד יותר גשם מאשר בחורף.

שאלה 5

כיצד יכולים אנשים להתגונן מפני שיטפונות?

שאלה 6

בשורה 24 כתוב: "...ברכה שבה המים נאגרים...".
סמנו ב-V את פירוש המילה "נאגרים":

___ זורמים

___ מתייבשים

___ נאספים

___ נסחפים

שאלה 7

מהם שני תפקידיו של הסכר המוזכרים בטקסט?

שאלה 8

מלאו את הטבלה בהתאם למידע שבטקסט על השיטפונות בישראל.

אזורי השיטפונות	
עונת השנה	
מקור המים	
תיאור התהליך	

שאלה 9

מדוע קשה לתכנן מראש טיולי שיטפונות בארץ?
ציינו שלוש סיבות.

1. _____
2. _____
3. _____

שאלה 10

המילים "באזורים אלה" מופיעות בשני מקומות שונים.

א. בשורה 15, במילה "אלה" מתכוונים -

___ לאזורים הרריים וקרים בעולם.

___ למקומות מושלגים בארץ.

___ לאזור נחל צין.

___ לנהרות ולנחלים בארץ.

ב. בשורה 29, במילה "אלה" מתכוונים ל _____.

שאלה 11

מדוע "החברה להגנת הטבע" פרסמה כללי זהירות?
סמנו ב-V את תשובה הנכונה.

___ כדי להדריך כיצד מתנהגים בזמן שיטפון.

___ כדי להביע עמדה נגד טיולי שיטפונות.

___ כדי לשכנע אנשים לצאת לטיול.

___ כדי לפרסם את "החברה להגנת הטבע".

שאלה 12

תארו לעצמכם שנתקלתם בשיטפון במהלך נסיעה. עליכם לנהוג על פי כללי הזהירות שפרסמה "החברה להגנת הטבע". מה תעשו?

שאלה 13

בטקסט "טיולי שיטפונות" מתאר אחד המטיילים את חוויותיו. על-פי סיפורו, האם שמרו המטיילים על כללי הזהירות?
נמקו.

שאלה 14

מדוע המשפט האחרון ב"כללי הזהירות במקרה של שיטפונות" פותח במילה "זכרו" והוא כתוב באותיות גדולות ומודגשות?
סמנו ב-V את תשובה הנכונה.

___ כדי שיהיה קל יותר לקרוא את הסוף.

___ כדי שלא ישעמם לקרוא את הכללים.

___ כדי לגוון בסוגי האותיות.

___ כדי להדגיש את האזהרה מפני הסכנה.

שאלה 15

בתמונה רואים מכונת שקועה במים.
על אילו כללי זהירות לא שמר הנהג, ככל כנראה?

שאלה 16

העתיקו מהטקסט המרכזי ומהטקסטים הנלווים שלושה ביטויים המביעים התפעלות מהמראה המיוחד של השיטפון.

1. _____
2. _____
3. _____

שאלה 17

ב"טיולי שיטפונות", בפסקה האחרונה, כתוב: "...לעמוד על גדותיו".
הכוונה היא:

- ___ לעמוד במקום גבוה.
- ___ לעמוד על שפת הנחל.
- ___ לעמוד בתוך הנחל.
- ___ לעמוד על-יד המפל.

שאלה 18

בטקסט "טיולי שיטפונות" המטייל מספר: "התארגנתי מהר לטיול...".
מדוע הוא התארגן מהר ?

שאלה 19

מדוע לדעתך נעשה שימוש בסימן הקריאה בכותרת?

המלצות להוראה

אסטרטגיות קריאה נדרשות המלצות להוראה	שאלות ותשובות ממדי הבנה, הישגים נדרשים וציוני דרך
<p>כדי להשיב על שאלה זו, על הקוראים להתייחס למאפייני השיטפון המופיעים בהגדרה שבשורה הראשונה. הקוראים אינם נדרשים לצטט את ההגדרה כמות שהיא, אלא להסיק מתוכה על קשיי ההתגוננות מפני שיטפון.</p>	<p>שאלה 1 מדוע קשה להתגונן מפני שיטפונות? סמנו ב-V את התשובות הנכונות.</p> <p>___ כי אנשים נלכדים במים. V כי השיטפון מתרחש בפתאומיות. ___ כי המים קרים מאוד. ___ כי השיטפון מתרחש באביב. V כי זרם המים חזק מאוד.</p> <p>הבנת המשתמע מתוך הטקסט: הבנת רעיונות מרכזיים המשתמעים מהטקסט. ת"ל*: זיהוי רעיונות בטקסט (הישג 5).</p>
<p>הקוראים נדרשים ליצור קשר בין המושג המכליל "נזקים" לבין הפרטים הקשורים אליו המופיעים במפורש בשורות 4-5. עליהם להבחין בין פרטים רלוונטיים לבין כאלה שאינם רלוונטיים, כגון "פעולות הצלה" שאינן כלולות בקטגוריה "נזקים". בתשובון מופיעים כל רכיבי התשובה בהתאם לפרטים המצוינים בטקסט. יש ללמד תלמידים להפעיל אסטרטגיות בקרה כדי לוודא את הכללתם של כל הפרטים הנדרשים על-פי השאלה. בפסקה הראשונה בטקסט מתוארים הנזקים בלשון-עבר, אך יש לשים לב שכאשר השאלה מנוסחת בזמן הווה, גם התשובה תנוסח בזמן זה. כמו כן, ניתן לבסס את הכרת משפחות המילים מהשורשים נ.ז.ק. (כגון: להזיק, מזיקים) ול.כ.ד. (כגון: מלכודת, לכיד).</p>	<p>שאלה 2 אילו נזקים נגרמים על ידי השיטפונות? אנשים נלכדים בשיטפונות, בתים מוצפים, רחובות וכבישים נהרסים.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור הגדרות, הסברים ורעיונות המפורשים בטקסט; ארגון פרטי מידע מפורשים בטקסט על-פי קריטריונים נתונים. ת"ל: הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: הבנת הנושא או הנושאים המפורשים (הישג 4).</p>
	<p>שאלה 3 הסבירו כיצד נוצרים שיטפונות בנהרות ובנחלים.</p>

<p>הקוראים נדרשים לאתר את המידע המפורש בטקסט בשורות 11-12 ולהבחין בקשר בין שלבי התהליך בעזרת מילות הקישור כגון "כאשר...", "עד ש...".</p> <p>התלמידים מתבקשים להציג את התהליך תוך הקפדה על הקשר הלוגי (סיבה ותוצאה) בין השלבים ועל השימוש במילות קישור שמבטאות אותו.</p> <p>בין אם תלמידים בחרו להעתיק את הקטע הרלוונטי מתוך הטקסט ובין אם ענו על השאלה בפרפרזה על הכתוב וב"מילים" שלהם, רצוי לוודא את הבנת התהליך על-ידי שיחה עליו או/והצגתו הגרפית בדרכים שונות, כגון תרשים שמתאר את שלביו.</p>	<p>כאשר כמות גדולה מאוד של מים זורמת אל הנהרות והנחלים, המים זורמים במהירות וגובה המים עולה עד שהנהרות והנחלים עולים על גדותיהם והמים מכסים את היבשה.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור הגדרות, הסברים ורעיונות המפורשים בטקסט; זיהוי קשרים לוגיים מפורשים.</p> <p>ת"ל: זיהוי היחסים הלוגיים בתוך הטקסט: סיבה ותוצאה (הישג 5).</p>
<p>שאלה זו מתייחסת לגורמים להיווצרותם של שיטפונות בנהרות שבאזורים קרים והרריים, דווקא באביב. על התלמידים להבין כי שני הגורמים צריכים להתקיים כדי שאכן ייווצר שיטפון. גם כאן, כמו בשאלה 3, ניתן להציג את התהליך על-ידי תרשים ולתת בו ביטוי להשפעת שני הגורמים על התופעה, בקשר של סיבה-תוצאה.</p> <p>השאלה מזמנת שיחה ולימוד על ביטוייהן של עונות השנה בארצות שונות בעולם.</p>	<p>שאלה 4</p> <p>באזורים הקרים וההרריים מתרחשים שיטפונות בעיקר באביב. מדוע זה קורה דווקא באביב? סמנו ב-V את התשובה הנכונה.</p> <p>___ כי בעונה זו השלג קופא בראשי ההרים. ___ כי אז הפרחים פורחים באזורים אלה. V כי אז מפשירים השלגים ויורדים גשמים. ___ כי באביב יורד יותר גשם מאשר בחורף.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: הבנת קשרים לוגיים מפורשים בטקסט.</p> <p>ת"ל: זיהוי היחסים הלוגיים בתוך הטקסט: סיבה ותוצאה (הישג 5).</p>
<p>המושג "התגוננות" אינו מוזכר בטקסט והקוראים נדרשים להתייחס לפרטי המידע הפזורים בו כדי להסיק כיצד ניתן להתגונן, תוך היעזרות ברמזים כגון "להזהיר את...", "לדאוג ל...", "כדי למנוע...". (שורות 19-22).</p> <p>יש ללמד תלמידים להפעיל אסטרטגיות בקרה על מנת לוודא את הכללתם של כל הפרטים המתייחסים להתגוננות מפני שיטפונות. ניתן להרחיב בנושא על-ידי הצעות לפתרונות נוספים מתוך ידע העולם של התלמידים ומתוך עיון במקורות מידע רלוונטיים. כמו כן, זו הזדמנות לבסס את הבנת המילה "התגוננות" תוך התייחסות למשפחת המילים מהשורש ג.נ.ב. (כגון: הגנה, מגן).</p>	<p>שאלה 5</p> <p>כיצד יכולים אנשים להתגונן מפני שיטפונות? בנייה על עמודים, בניית סכר, בנייה במקומות גבוהים, בנייה מחומרים חזקים.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור פרטי מידע מפורשים בטקסט.</p> <p>ת"ל: הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: הבנת יחידות מידע מפורש (הישג 4).</p>

<p>הבנת המילה "נאגרים" חיונית להבנת תפקידו של הסכר. היא מופיעה פעמיים בצורת הווה אך בתפקידים שונים בשורה 24: בפעם הראשונה בתפקיד פועל ובפעם השנייה בתפקיד מתאר. הקוראים נדרשים להשתמש באסטרטגיה של הבנת מילה מתוך הקשר.</p> <p>בשאלה זו, התלמידים יעסקו במילה בסיטואציה של הבנה. בשאלה הבאה מתבקש שימוש במילה מאותו שורש בסיטואציה של הפקה (תפקיד הסכר הוא לאגור את המים). זו הזדמנות לבסס את הבנת המילה תוך התייחסות למשפחת המילים מהשורש א.ג.ר. (כגון: מאגר, אוגר).</p>	<p>שאלה 6</p> <p>בשורה 24 כתוב: "...ברכה שבה המים נאגרים...".</p> <p>סמנו ב-V את פירוש המילה "נאגרים":</p> <p>___ זורמים ___ מתייבשים V נאספים ___ נסחפים</p>
<p>הקוראים נדרשים לאתר את שני תפקידיו של הסכר מתוך הכתוב בטקסט. פרטי מידע אלה לא מופיעים בטקסט תחת המושג "תפקידי הסכר".</p> <p>בניסוח התשובות חשוב להקפיד על שימוש עקבי בצורת הפועל - שם הפועל או שם פעולה.</p> <p>גם כאן רצוי להרחיב את ידיעותיהם של התלמידים בנושא סכרים ולהפנות למילונים ולאנציקלופדיות. בעקבות שאלה זו, ניתן להתמקד בתפקידים נוספים של סכרים, כגון הפקת אנרגיה, מניעת סחף.</p>	<p>שאלה 7</p> <p>מהם שני תפקידיו של הסכר המוזכרים בטקסט?</p> <p>1. למנוע / מניעת הצפות. 2. לאגור / אגירת מים אשר ישמשו את התושבים לצרכים שונים.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור פרטי מידע מפורשים בטקסט; ארגון פרטי מידע מפורשים בטקסט על פי קריטריונים נתונים.</p> <p>ת"ל: הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: הבנת יחידות מידע מפורש (הישג 4).</p>
<p>ארגון מידע בטבלה הוא אסטרטגיה יעילה ללמידה ולזכירה. בעזרת הקטגוריות שבטבלה, אפשר להשוות את תופעת השיטפונות בארצנו לשיטפון הנהרות באזורים ההרריים והקרים בעולם.</p> <p>לשם כך אפשר להיעזר גם כאן, כמו בשאלות 3 ו-4, בהצגה גרפית של התהליך.</p> <p>רצוי להעשיר את ידיעותיהם של התלמידים על אזורי הארץ שבהם מתרחשים שיטפונות.</p>	<p>שאלה 8</p> <p>מלאו את הטבלה בהתאם למידע שבטקסט על השיטפונות בישראל.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור פרטי מידע מפורשים בטקסט; ארגון פרטי מידע מפורשים בטקסט על-פי קריטריונים נתונים.</p>

	<p>ת"ל: הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: הבנת הנושא או הנושאים המפורשים (הישג 4).</p>
<p>הקוראים נדרשים לאתר את המשפט שבשורות 29-31 שמונה את הגורמים אשר מקשים על תכנון טיולי שיטפונות בארץ. על הקוראים לשים לב כי השאלה מכוונת למתרחש בישראל, ולכן עליהם לחפש את המידע בחלקי הטקסט שעוסקים בשיטפונות בארץ ולא באלה העוסקים בשיטפונות בכלל. מילת הסיבה "מפני" מסמנת את הקשר הלוגי בין חלקי המשפט - תוצאה וסיבות. נוסף לכך, הקוראים נדרשים להפריד בין שלוש הסיבות, אשר בטקסט הן מופיעות ברצף באותו המשפט.</p>	<p>שאלה 9</p> <p>מדוע קשה לתכנן מראש טיולי שיטפונות בארץ? ציינו שלוש סיבות.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. התופעה היא פתאומית. 2. השיטפון אינו מתרחש לעתים קרובות. 3. השיטפון חולף במהירות. <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור הגדרות, הסברים ורעיונות המפורשים בטקסט; זיהוי קשרים לוגיים מפורשים.</p> <p>ת"ל: הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: הבנת יחידות מידע מפורש (הישג 4). זיהוי היחסים הלוגיים בתוך הטקסט: סיבה ותוצאה (הישג 5).</p>
<p>בשאלה זו הקוראים נדרשים לזהות את הקשר בין האזכור "אלה", המופיע בשני מקומות שונים בטקסט לבין המידע שאליו הוא מתייחס בכל אחד מהם. הטקסט עוסק בתופעת השיטפון בשני אזורים שונים, והבנת משמעות האזכור בכל אחד מהמקרים היא מרכזית להבנת הדרך שבה התופעה מתרחשת בכל אחד מהם. בשני המקרים, האזכור מופיע שורות מספר אחרי ציון האזורים ותיאור התופעה, דבר המקשה על הבנת הקשר בין החלקים.</p>	<p>שאלה 10</p> <p>המילים "באזורים אלה" מופיעות בשני מקומות שונים.</p> <ol style="list-style-type: none"> א. בשורה 15, במילה "אלה" מתכוונים - לאזורים הרריים וקרים בעולם. - למקומות מושלגים בארץ. - לאזור נחל צין. - לנהרות ולנחלים בארץ. ב. בשורה 29, במילה "אלה" מתכוונים למדבר יהודה, הנגב והערבה. <p>הבנת המשתמע מתוך הטקסט: הבנת קשרים בין חלקי הטקסט תוך הסתייעות בסמני קישוריות (כגון: אזכורים).</p>
<p>הקוראים נדרשים להבין את מטרת הטקסט.</p>	<p>שאלה 11</p> <p>מדוע "החברה להגנת הטבע" פרסמה כללי זהירות?</p>

<p>הם יכולים להיעזר בתוכני הטקסט, בכותרת ובצורות מודאליות כגון "יש לקבל", "אין להמשיך" כדי להסיק שמדובר בטקסט למטרות הפעלה ובו הוראות התנהגות.</p>	<p>סמנו ב-V את תשובה הנכונה.</p> <p>V כדי להדריך כיצד מתנהגים בזמן שיטפון. ____ כדי להביע עמדה נגד טיולי שיטפונות. ____ כדי לשכנע אנשים לצאת לטיול. ____ כדי לפרסם את "החברה להגנת הטבע".</p>
<p>הקוראים נדרשים לאתר את כלל הזהירות הרלוונטי שבטקסט "כללי זהירות במקרה של שיטפונות" - הכלל השני - ולתרגם אותו לסיטואציה מעשית שבה הם צריכים כביכול לפעול. בטקסט מנוסחים הכללים בצורות מודאליות המאפיינות הוראות, כגון "אין להמשיך...", "יש להרחיק...", ובתשובה מתבקש השימוש בלשון-עתיד.</p>	<p>הערכה של התוכן ושל תפקיד הרכיבים הלשוניים והטקסטואליים: הערכת המטרות של הטקסט.</p> <p>ת"ל: הבנת המטרה של הטקסט (הישג 4).</p> <p>שאלה 12</p> <p>תארו לעצמכם שנתקלתם בשיטפון במהלך נסיעה. עליכם לנהוג על פי כללי הזהירות שפרסמה "החברה להגנת הטבע". מה תעשו? נעצור, נרחיק את המכונית מהאזור המוצף ונודיע למשטרה.</p> <p>הבנת המשמעות הגלויה בטקסט: איתור פרטי מידע מפורשים בטקסט (פעולות); פרשנות, מיזוג ויישום של רעיונות ומידע: יישום הנלמד בטקסט.</p> <p>ת"ל: ביצוע פעולות על-פי הוראות כתובות (הישג 5).</p>
<p>הקוראים נדרשים לחזור לטקסט "טיולי שיטפונות" ולבחון את התנהגות המטיילים לאור כללי הזהירות שבטקסט "כללי זהירות במקרה של שיטפונות". בתשובון מוצעות שתי תשובות אפשריות. יש להפנות את תשומת לבם של התלמידים להבדלים שביניהם: האחת חלקית ומתייחסת רק למידע הקיים בסיפור; השנייה מקיפה ומורכבת יותר ומביאה בחשבון גם את מה שלא כתוב בו.</p>	<p>שאלה 13</p> <p>בטקסט "טיולי שיטפונות" מתאר אחד המטיילים את חוויותיו. על-פי סיפורו, האם שמרו המטיילים על כללי הזהירות? נמקו.</p> <p>- כן, המטיילים שמרו על הכללים כי יצאו לטיול עם מדריך ולא התקרבו לנחל. א: - הם שמרו על חלק מהכללים: עמדו במקום בטוח ונסעו עם מדריך. לא כתוב בסיפור אם שמרו על הכללים האחרים.</p>

	<p>פרשנות, מיזוג ויישום של רעיונות ומידע: יישום הנלמד בטקסט; הבעת מנומקת על הכתוב. ת"ל: פרשנות, הערכה ונקיטת עמדה לגבי הכתוב תוך התייחסות לרעיונות, לנושאים ולמסרים (הישג 4).</p>
<p>שאלה זו עוסקת בקשר שבין דרך ההיצג - אותיות גדולות והבלטת הטקסט - לבין התוכן והמסר שעולים מהכתוב. חשוב להפנות את תשומת לבם של התלמידים לכך שבחירת הכותב בהיצג מסוים היא חלק משיקולי הדעת שלו בהתאם למטרותיו ולמסרים שבכוונתו להעביר. חשוב לדון על שיקולים אלה באמצעות דוגמאות נוספות מטקסטים שונים, בהם טקסטים שנכתבו על-ידי התלמידים עצמם. כמו כן אפשר להזמין את התלמידים להציע דרכים נוספות להדגשת המסר הן בניסוח והן בעיצוב.</p>	<p>שאלה 14</p> <p>מדוע המשפט האחרון ב"כללי הזהירות במקרה של שיטפונות" פותח במילה "זכרו" והוא כתוב באותיות גדולות ומודגשות? סמנו ב-V את תשובה הנכונה.</p> <p>___ כדי שיהיה קל יותר לקרוא את הסוף. ___ כדי שלא ישעמם לקרוא את הכללים. ___ כדי לגוון בסוגי האותיות. V_ כדי להדגיש את האזהרה מפני הסכנה.</p> <p>הערכה של התוכן ושל תפקיד הרכיבים הלשוניים והטקסטואליים: הבנת תפקידם של הרכיבים הלשוניים. ת"ל: זיהוי הזיקה בין מבנה הטקסט ועיצובו לבין תוכנו (הישג 4).</p>
<p>הקוראים נדרשים להסיק על הקשר בין הנראה בטקסט החזותי לבין הכללים הכתובים. אפשר לדון על כך שהשאלה עוסקת באפשרי, במה שיכול להיות, ולא בעובדות ודאיות. לא ידוע בוודאות אם הנהג שמר על הכללים או לא, אולם יש יסוד סביר בטקסט להסיק שהוא אכן לא שמר עליהם.</p>	<p>שאלה 15</p> <p>בתמונה רואים מכונית שקועה במים. על אילו כללי זהירות לא שמר הנהג, ככל כנראה?</p> <p>- על הכלל שאומר שאסור לצאת ללא מידע על מצב הכבישים ועל אזורים מסוכנים. - על הכלל שאומר שיש להפסיק את הנסיעה ולהתרחק מהאזור המוצף</p> <p>פרשנות, מיזוג ויישום של רעיונות ומידע: העלאת השערות בהסתמך על הכתוב; השוואה ועימות של מידע.</p>

	<p>ת"ל: הפקת מידע מן הטקסט בהסתמך על הכתוב ועל צילומים; הסקת מסקנות (הישג 4).</p>
<p>כדי להשיב על שאלה זו, על התלמידים לחזור לטקסט בקריאה מרפרפת ולאתר ביטויים ספציפיים. בהקשר זה מומלץ להעמיד את התלמידים על הצורך להתאים את אופן הקריאה למטרתה ולשים לב להבדל שבין קריאה מעמיקה לקריאה מרפרפת. השאלה מזמנת עיסוק באוצר מילים וביטויים, במשלב לשוני ובדרכים המגוונות לבטא אותו רעיון עצמו (התפעלות מהשיטפונות).</p>	<p>שאלה 16</p> <p>העתיקו מהטקסט המרכזי ומהטקסטים הנלווים שלושה ביטויים המביעים התפעלות מהמראה המיוחד של השיטפון.</p> <p>- מחזה עוצר נשימה. - עצמת זרימה אדירה, יפיפיה. - מראה מיוחד ומרהיב. - ...השמיעו קולות אדירים.</p> <p>הערכה של התוכן ושל תפקיד הרכיבים הלשוניים והטקסטואליים: הבנת תפקידם של הרכיבים הלשוניים.</p> <p>ת"ל: הבנת המשמעות הגלויה: זיהוי הרכיבים הלשוניים (הישג 4).</p>
<p>הבנת הביטוי "גדות הנחל" היא מרכזית להבנת תופעת שיטפון הנהרות והנחלים. הביטוי "עולים על גדותיהם" מופיע שלוש פעמים בטקסט המרכזי. ב"טיולי שיטפונות" כתוב "לעמוד על גדותיו" ובטקסט העוסק בכללי הזהירות כתוב "גדות הנחל", מכאן שמשמעות הביטוי הולכת ונבנית במהלך הטקסט בהקשרים השונים. בשאלה, הקוראים נדרשים להתייחס גם לאזכור שבכינוי הקניין החבור "גדותיו" נוסף להבנת משמעותן של מילים מתוך הקשר. מומלץ להיעזר בקריאה מרפרפת כדי לאתר את המקומות השונים בכל הטקסטים שבהם מופיע הביטוי בצורות שונות, ולבחון את משמעותו בהקשרים השונים.</p>	<p>שאלה 17</p> <p>ב"טיולי שיטפונות", בפסקה האחרונה, כתוב: "לעמוד על גדותיו". הכוונה היא:</p> <p>___ לעמוד במקום גבוה. ☐</p> <p>___ לעמוד על שפת הנחל. ☐</p> <p>___ לעמוד בתוך הנחל. ☐</p> <p>___ לעמוד על-יד המפל. ☐</p> <p>הבנת המשמעות מתוך הטקסט: הבנת מילים וביטויים מתוך ההקשר.</p> <p>ת"ל: הבנת מילים בהקשר (הישג 4).</p>
<p>הקוראים נדרשים לציין את הסיבה להתנהגותו של המטייל. לשם כך עליהם להיעזר בנאמר בטקסט המרכזי על מאפייני התופעה, בשורות 29-31.</p>	<p>שאלה 18</p> <p>בטקסט "טיולי שיטפונות" המטייל מספר: "התארגנתי מהר לטיול...". מדוע הוא התארגן מהר?</p>

<p>רצוי לדון בכיתה על התשובות השונות שהתקבלו כדי להבחין בין תשובות מקיפות שמתבססות על קישור פרטי מידע ממקומות שונים בטקסט, לבין תשובות שמסתמכות על חלקי מידע בהקשר מקומי בלבד, כגון "כדי לא להחמיץ את הטיול".</p>	<p>כי התופעה חולפת במהירות והוא עלול להחמיץ אותה.</p> <p>הבנת המשתמע מתוך הטקסט: הבנת קשרים לוגיים שאינם מפורשים בטקסט. ת"ל: זיהוי היחסים הלוגיים שאינם מפורשים בטקסט (הישג 4). זיהוי היחסים הלוגיים בתוך הטקסט: סיבה ותוצאה (הישג 5).</p>
<p>הקוראים נדרשים להבין את תרומתו של סימן הפיסוק הזה כמדגיש את האפקטים הדרמטיים וההרתעתיים העולים מהמידע שקיבלו (סכנות, אזהרות, נזקים, סיפור אישי מרגש ועוד) במגוון הטקסטים שמהווים את המכלול, תוך התייחסות למטרתו של הטקסט. ניתן להתייחס לכותרת לפני קריאת הטקסט במסגרת שיחה על הציפיות שכותרת כזו מעוררת ולחזור לדון על כך אחרי הקריאה של הטקסט כולו.</p>	<p>שאלה 19 מדוע לדעתך נעשה שימוש בסימן הקריאה בכותרת? כדי להדגיש את הסכנה שבתופעת השיטפון. כדי למשוך את תשומת לבם של הקוראים לתופעה המסוכנת.</p> <p>הערכה של התוכן ושל תפקיד הרכיבים הלשוניים והטקסטואליים: הבנת תפקידם של הרכיבים הלשוניים; הערכת מטרתו של הטקסט. ת"ל: הכרת תפקידם של סימני הפיסוק</p>

ת"ל: תכנית הלימודים חינוך לשוני: עברית – שפה, ספרות ותרבות (תשס"ג), פרק ד': "הישגים נדרשים בחינוך הלשוני", עמ' 81-95.

מיפוי השאלות לטקסט על פי ממדי הבנה*

שאלות	רכיבים של ממדי ההבנה	ממדי הבנה
12 , 8 , 7 , 5	איתור פרטי מידע מפורשים בטקסט (כגון: שמות של דמויות, זמן ומקום, פעולות)	הבנת המשמעות הגלויה בטקסט
9 , 3 , 2	איתור הגדרות, הסברים ורעיונות המפורשים בטקסט	
8 , 7 , 2	ארגון פרטי מידע מפורשים בטקסט על פי קריטריונים נתונים (כגון: טבלה, מיפוי)	
9 , 4 , 3	זיהוי קשרים לוגיים מפורשים, לרבות רצף כרונולוגי	
17 , 6	הבנת מילים וביטויים מתוך ההקשר	הבנת המשתמע מתוך הטקסט
18	הבנת קשרים לוגיים שאינם מפורשים בטקסט, לרבות רצף כרונולוגי יצירת הכללות	
1	הבנת רעיונות מרכזיים המשתמעים מהטקסט תיאור קשר בין דמויות בסיפור	
10	הבנת קשרים בין חלקי הטקסט תוך הסתייעות בסמני קישוריות (כגון: אזכורים)	
15	העלאת השערות בהסתמך על הכתוב	
15	השוואה ועימות של מידע גיבוש טענות-על ומסרים עיקריים	
13	הבעת עמדה מנומקת על הכתוב אפיין דמויות על סמך הכתוב	פרשנות, מיזוג ויישום של רעיונות ומידע
13 , 12	יישום הנלמד בטקסט הבחנה בין עובדה לבין דעה בטקסט	
19 , 11	הערכת מטרתו של הטקסט הערכת עמדתו של הכותב	
19 , 16 , 14	הבנת תפקידים של רכיבי המבנה הבנת תפקידים של הרכיבים הלשוניים הבחנה באווירה ובנימה של הסיפור זיהוי משלב הלשון ומשמעותו הערכת אמינותו של המידע בחינת הבהירות של הטקסט הערכת הייתכנות של המסופר	

* המיפוי נועד להגדיר את מטרות המשימות הנכללות בדגמים מבחינת ממדי ההבנה הנדרשים בכל אחת מהן, והוא נגזר מתכנית הלימודים (הישגים, 4, 5 ו-6).